

ÜSTAD-I HİKMET MUĞLALI PALABIYIK MEHMET EFENDİ (Bir Biyografi Denemesi)

Palabiyık Mehmet Efendi From Muğla Who is the Master of the Philosophy (A Trial of Biography)

Yrd.Doç.Dr. Enver DEMİRPOLAT
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-posta:edemirpolat@firat.edu.tr

Özet: Üstad-ı Hikmet denilen Muğlalı Palabiyık Mehmet Efendi, XVIII. yüzyılda yaşamış olan bir Osmanlı-Türk düşünürüdür. Kaynaklar onu, felsefe, kelam, mantık, matematik, astronomi, şiir ve musiki alanlarında kendi döneminde söz sahibi biri olarak tanıtmaktadır. Palabiyık Mehmet Efendi'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliğini anlatan bu makaledeki amaç, hakkında yok denecek kadar az bilgi bulunan bir düşünürün günyüzüne çıkartılmasıdır. Aynı zamanda o dönemin fikir yapısı hakkında da bilgi sahibi olup geçmişle bir kültür köprüsü kurmaktır. Bu durum Türk-İslam Düşüncesi'nin tarihsel süreçteki bilim ve kültür yapısının karanlıkta kalan kayıp zincir halkalarının bulunup tekrar yerlerine eklenmesi ve günümüzle bütünlük arz etmesi bakımından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Palabiyık Mehmet Efendi, Türk-İslam Düşüncesi, Osmanlı Düşünürleri, Hikmet.

Abstract: Palabiyık Mehmet Efendi from Muğla with big mustaches who is called as eminent master of wisdom is a thinker of the Ottoman-Turkish who lived in the 18 th century. He was known as an important person in the field of philosophy, moslem teology, logic, matematics, astronomy, poetry and music during the period he lived.in this article that deals with Palabiyık Mehmet Efendi life his works, his scientific personality about whom there is very little knowledge. The aim is to make him known at our present time. The aim is also to have knowledge about the opinion of the time he lived and have a bridge communication with his period. This situation is also important about the scientific and cultural pattern of the Turkish-Islamic opinion to add the lost chains of rings to have a unity with the current time.

Key Words: Palabiyık Mehmet Efendi, İdea of the Turkish-Islamic, Ottoman views, Philosophy.

GİRİŞ

Osmanlıların kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süreçte (XIII-XX. Yüzyıllar arası) dini ve müspet ilimler alanında pekçok bilgin yetişmiştir. Fakat bunlardan bazılarının çeşitli nedenlerden dolayı hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında yok denecek kadar az bilgi bulunmaktadır. Bunların değişik nedenleri vardır. Ancak bize göre bunun önemli nedenlerinden birisi söz konusu bilginlerin henüz daha günyüzüne çıkarılmayan eserleridir. Bundan dolayı Osmanlı tarihinin bilim ve kültür yapısı içinde felsefenin konumu ile etkisi, kanaatimizce henüz yeterince açıklığa kavuşmuş değildir. Osmanlı Devleti'ndeki fikir akımları ile bilim adamlarını araştıran çalışmaların daha yeni yeni kaleme alınmaya başlanması buna bir neden olarak gösterilebilir. Böyle bir durumda söz konusu dönemle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerin objektiflikten uzak olamama ihtimali de gözardı edilmemelidir.

Felsefe yapmanın yalnızca Batılı bir tarzının olmadığı gerçeğini de unutmamak gerekir. Çünkü İslami ilimlerden olan kelam ve tasavvufun, Gazali'den sonra, felsefi problemleri büyük ölçüde kapsayarak, onlara yeni bir bakış açısı sunmaları¹, felsefe yapmanın bize göre farklı bir tarzıdır. Kanaatimizce, yapılacak incelemelerde bu gerçeğin göz önüne alınması halinde, Osmanlılarda felsefenin her dönem var olduğunu görmek mümkün olacaktır.

İslam düşünce ve kültür hayatına damgasını vuran Türk-İslam kimlikli bilginler, eserlerini genelde kendi anadilleri dışında (Arapça, Farsça vs.) kaleme almışlardır. Eserlerin yazı diline bakıp karar verenler ise, onları Türk olarak değil, Arap veya Acem olarak tanımışlar ya da tanımak istemişlerdir. Bu durum düşünce ve bilim tarihinde sanki Türklerin katkısının hiç bulunmadığı gibi taraflı ve yanlış kanaatlerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu tür kanaat ve iddiaların geçersizliğini kanıtlamak, eskiden yaşamış bilginlerin eserlerini günyüzüne çıkarmakla mümkündür. Bunu yapmak, hem o dönemin fikir yapısı hakkında bilgi sahibi olup bir bilgi köprüsü kurmak, hem de yukarıda dile getirilen iddia ve kanaatlerin geçersizliğini ispat etmek açısından da önemlidir. Söz konusu çalışmalar, Türk-İslam Düşüncesi'nin tarihsel süreçteki karanlıkta kalan kayıp zincir halkalarının yerlerine eklenmesi ve günümüzle bütünlük arz etmesi bakımından da önemlidir. Ayrıca bu çalışmaların Türk-İslam düşünce dünyasının beklentisine verilecek bir cevap olacağını söylemek de pekala mümkün olacaktır.

Her milletin, kendine has bir tarzda ilme yatkınlığı ve isteği elbette vardır. Eğer, bir Milli Kaynakça Merkezi faaliyete geçirilecek olursa, bu ilimlerle beraber Türk Milleti'nin tarihten günümüze nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunu belirlemek mümkün olacaktır. Böylece, yeni

¹ Arslan, Ahmet, **İslam Felsefesi Üzerine**, Ankara-1996, s.24-25.

nesillere atalar mirasının aktarılması daha faydalı olunacağı da bir gerçektir. Bursalı Mehmet Tahir Bey'in de belirttiği gibi bir Milli Kaynakça Merkezi'nin kurulması fikrinin² ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini burada bir kez daha hatırlatmakta fayda olacağı kanaatindeyiz.

Türklerde ilim alanında yüksek derecelere ulaşan bilim adamlarından bahsedilirken genelde, "Allâme-i Cihan", "Yürüyen Kütüphane", "Ayaklı Kütüphane" gibi nitelermeler kullanılmıştır. Palabıyık Mehmet Efendi'de, kaynaklarda söz konusu sıfatla anılan bilginlerden biri olarak gösterilmektedir.³

Hemen yeri gelmişken Ayaklı Kütüphaneciliğin ezberciliğe dayalı bir yöntem olduğunu ama bunu tasvip etmediğimizi belirtelim. Çünkü genellikle eser bırakmayan ve Ayaklı Kütüphane diye adlandırılan bu bilginler, öldüğü zaman hafızalarında var olan yüzlerce ciltlik bir kütüphaneyi kapsayan bilgiyi de yok etmiş sayılmaktadırlar. Eğer adı geçen kişilerin yetiştirdikleri öğrenci yoksa kendilerinden sonra geriye koca bir hiç olarak kalınacak bu durumun kütüphanelerin yağma ve imhasından bir farkı olmasa gerektir diye düşünmekteyiz. Oysa bu bilgilerin yazılacak eserlerle sonraki nesillere aktarılması, bunların geriye bırakılan ilmi bir birikim ve miras olarak devam etmesi sonucu, Türk-İslam düşüncesine olan katkının ne kadar büyük olacağı kuşku götürmez bir gerçek olacaktır.

Biz hakkında eser kaleme almadığı ifade edilen ve kaynaklarda "Kendi Döneminin Felsefe Üstadı"⁴ ve "Hikmetin Üstadı"⁵ olarak tanınan Muğlalı Palabıyık Mehmet Efendi'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliğini inceleyerek Türk-İslam Düşünce hayatına katkıda bulunmaya çalıştık.

1.PALABIYIK MEHMET EFENDİ

Palabıyık Mehmet Efendi, I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinin şöhretli bilginlerindendir.⁶ Onun hakkında, icazetname ve kaynaklarda,

² Bursalı Mehmed Tahir Bey, Türk bilginler tarafından kaleme alınan, fakat Türkçe yazılmayan kaynak eserlerin Türkçe'ye tercüme edilerek milletin istifadesine sunulmasını ileri sürmektedir. O, bunun yanı sıra kaynak teşkil eden diğer eserlerin de aynı gerekçeyle tercümelerinin yapılarak dilimize kazandırılması gerekliliğini savunmaktadır. O, bunun için "Bir Milli Kaynakça Merkezi'nin kurulması gereklidir" demektedir. Unat, Yavuz-Demir, Remzi, **Bursalı Mehmed Tahir Bey ve Türklerin Uloom ve Fünuna Hizmetleri**, Ankara-1995, s.10.

³ Komisyon, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, (İlmi Müşavir ve Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul-1989, C.XII, s.419; Halaçoğlu, Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara-1995, s.142.

⁴ Mardin, Ebu'l-Ula, **Huzur Dersleri**, İstanbul-1966, C.II-III, s.198.

⁵ Emin Efendi, **Menakıb-ı Kethüdazade el-Hac Mehmed Arif Efendi-Osmanlı Hayatından Kesitler**, (Hazırlayan: Hasan Gürkan-Hür Mahmut Yücer), İstanbul-2007, s.376.

⁶ Kuntay, Mithat Cemal, **Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında**, İstanbul-1944, C.1, s.6.

“Asrının Filozofu”⁷, “Hakayik Aşınası”⁸ “Bilginlerin önde geleni, muhakkik, hakim ve müdekkik filozof”⁹ gibi nitelendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca Palabıyık Mehmet Efendi’ye, felsefi alandaki bilgisinden ötürü, “Asrının bir ve her şeyi bilen ustası”¹⁰ da denilmiştir.

Palabıyık Mehmet Efendi’nin, Batı tarzındaki eğitim ve bilim kurumları olan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun¹¹ ile Mühendishane-i Berri-i Hümayun’un¹² kurulmasıyla, medreselerin zayıfladığı bir devirde, medresenin yetiştirdiği büyük müderrislerden olduğu da ifade edilmektedir.¹³ Ula’nın ünlü saray öğretmeni olarak bilinen Palabıyık Mehmet Efendi’nin soyunun, Ula, Uyur, Gölcük ve Sandris bölgelerine gelen Karakeçililer’e¹⁴ dayandığı belirtilmektedir.¹⁵

Palabıyık Mehmet Efendi olarak şöhret bulan bu Osmanlı-Türk bilginine, kaynaklarda zaman zaman, “Ulvi Mehmet Efendi”¹⁶, “Menteşevi Mehmet Efendi”¹⁷, “el-Muğlavi Mehmet Efendi”¹⁸, “Ebu’ş-Şarih”¹⁹, “Ulalı Müftizade Muhammed Efendi”²⁰, “Alaiyye Müftisizade”²¹, “Üstad-ı Hikmet”²² ve “Bıyıklı Muhammed Efendi”²³ gibi sıfatlar verilmiştir. Fakat onun en fazla bilinen lakabı Palabıyık Mehmet Efendi’dir. Biz de çalışmamızda genellikle bu ismi kullanacağız.

⁷ Ergin, Osman, **Muallim M. Cevdet’in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi**, (Derleyip Toplayan: Osman Ergin), İstanbul-1937, s.283.

⁸ İbnü’l-Emin Mahmut Kemal İnal, **Gelenbevi**, İstanbul-1332, s.20.

⁹ İhsanoğlu, Ekmeleddin, **Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi**, (Hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğlu-Ramazân Şeşen- Cevat İzgi), İstanbul-1999, C.I, s.262.

¹⁰ Mardin, a.g.e., C.II-III, s.198, 684.

¹¹ **Mühendishane-i Bahri-i Hümayun**: Denizci subayı yetiştirmek üzere kurulmuş olan okulun adıdır. Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul-1993, C.II, s.601; Beydilli, Kemal, “*Mühendishane-i Bahri-i Hümayun*”, **DİA**, İstanbul-2006, C.XXXI, s.514-516.

¹² **Mühendishane-i Berri-i Hümayun**: Topçu subayı yetiştirmek üzere kurulan okulun adıdır. Pakalın, a.g.e., C.II, s.602; Beydilli, Kemal, “*Mühendishane-i Berri-i Hümayun*”, **DİA**, İstanbul-2006, C.XXXI, s.516-518.

¹³ İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.261.

¹⁴ Karakeçililer için bkz. Sümer, Faruk, “*Karakeçilti*”, **DİA**, İstanbul-2001, C.XXIV, s.427-428.

¹⁵ Türkeş, Ünal, **Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları (I) –Yerkesik**, İstanbul-1971, s.146.

¹⁶ **98 Muğla İl Yılığ**, Muğla-1998, s.192.

¹⁷ İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, s.261.

¹⁸ İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, s.261.

¹⁹ Cevdet Tarihi C.VII, s.85; Mardin, a.g.e., C.I, s.75-76, C.II-III, s.868.

²⁰ Mardin, a.g.e., C.II-III, s.162; Karakaş, Mahmut, **Müsbet İlimde Müslüman Alimler**, Ankara-1991, s.632-633; Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul-1966, C.II, s.223

²¹ Mardin, a.g.e., C.I, s.168; C.II-III, s.8-9, 198-199, 868.

²² Emin Efendi, **Menakıb-ı Kethüdazade el-Hacc Mehmed Arif Efendi**, İstanbul-1305, s.5; Emin Efendi, **Menakıb-ı Kethüdazade el-Hac Mehmed Arif Efendi-Osmanlı Hayatından Kesitler**, (Haz: Hasan Gürkan-Hür Mahmut Yücer), İstanbul-2007, s.376.

²³ Mardin, a.g.e., C.I, s.74, 85; Mardin, a.g.e., C.II-III, s.11-12, 869-870.

1.1.HAYATI

Asıl adı Mehmet b. el-Hacc Yusuf b. İbrahim el-Ulavi el-Menteşevi el-Muğlavi olan Palabıyık Mehmet Efendi'nin doğumu ve ilk tahsil hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bir bilgi mevcut değildir. Muhtemelen XVIII. Asrın ikinci yarısının başlarında Muğla'nın Ula İlçesi'nde doğmuştur.²⁴ Onun, ilk tahsilini babası Şeyh Yusuf ibn İbrahim Efendi'den tamamladığı bilgisi kaynaklarda bulunmaktadır.²⁵ Palabıyık Mehmet Efendi'nin, babası hakkında şöyle dediği ifade edilmiştir:

“Nice alimler ondan ders okuyarak kaynak aldı”.²⁶

Palabıyık Mehmet Efendi, icazetini, dönemin tanınmış bilginlerinden olan Güzelhisarlı Alim Mehmet b. Ahmet Efendi'den almıştır.²⁷ Bazı icazetnamelerden -Erzincanlı Üveys Vefa Efendi)- anlaşıldığına göre Ahmet b. Abdurrahman Ruhi b. Abdullah Efendi de Palabıyık Mehmet Efendi'nin hocalığını da yapmıştır.²⁸

Palabıyık Mehmet Efendi, ilk yetişme çağlarında Ula'da bulunmuştur. Ula'da bulunduğu yıllar, Gökova Körfezi'ne bakan ve Ula'ya 4-5 km uzaklıkta olan Kapuz'da sık sık tefekküre daldığı, burada, şiir, matematik, felsefe ve müzik çalışmaları yaptığı rivayet edilmektedir.²⁹ Kaynaklar, Palabıyık Mehmet Efendi'nin, hikmet dolu sorularıyla herkesi şaşırttığını belirtirler. Hatta Kapuz'daki tefekkürünü gizlice izleyenler, Palabıyık Mehmet Efendi'nin söylediği ve okuduğu satırlar karşısında kendilerinden geçerek onu hayret ve hayranlıkla dinlediklerini ifade ederler.³⁰

Palabıyık Mehmet Efendi, son hikmetini İstanbul'da padişahın saray muallimlerine kabul ettirmiştir. Bu çıkış onu bir daha İstanbul'dan ayırmamış, yaşadığı sürece padişah ve bazı devlet erkanından genelde itibar görmüştür.³¹ Palabıyık Mehmet Efendi, İstanbul'a geldikten sonra Rüüs imtihanına girerek müderris olmuştur. Onun müderrisliği hakedişi hakkında kaynaklarda şu ifadeler kullanılmaktadır:

²⁴ Hakses, Ali Rıza, **Muğla Menteşe Büyükleri**, Muğla-1999, s.84; Türkeş, s.145; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.261-262; Benedict, Peter, **Ula: an Anatolian Town**, Leiden-1974, s.239.

²⁵ Hakses, a.g.e., s.84; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.262.

²⁶ Öztürk, M. Ali, “*Ömer Hulusi Efendi*”, **Somuncu Baba Dergisi**, Yıl 5, Sayı 17, Ankara-1998 s.17-18.

²⁷ Hakses,a.g.e., s.84; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.262; Öztürk, a.g.m., s.17-18; Akifzade Abdürrahim el-Amasyevi, **Kitabu'l-Mecmu fi'l-Meşhudi ve'l-Mesmu**, (Arapça'dan Çeviren:Hikmet Özdemir), -1998, s.338.

²⁸ Atay, Hüseyin, **Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul-1983, s.120-122; Mardin, a.g.e., C.II-III, s.684.

²⁹ Türkeş, a.g.e., s.146 ;

³⁰ Türkeş, a.g.e., s.146.

³¹ Türkeş, a.g.e., s.146.

“H.1196 yılının Muharrem ayının sekizinci günü rüus imtihanı olup Telhis’in (ve irtifau Şani’l-kelam fi’l-hüsni vel kabul...) ³² ibaresinden ders gösterilerek, ikiyüz kişi kadar müracaat eden danışmentlerden, otuz tanesi müderrisliği kazanmışlardır. Bu imtihanda, Köprülü Halil Efendi, Gelenbevi İsmail Efendi, Münip Efendi, Abdi Efendi ve Debbağzade Mustafa Efendi mümeyyiz olarak bulunmuştur. Meşhur bilginlerden Palabıyık adıyla bilinen Ulalı Müftizade Muhammed Efendi, Vefa Şeyhi Abdullah Efendi ve sonra Şeyhülislam olan Kadızade Tahir Efendi bu imtihanda müderris olmuşlardır.”³³

Palabıyık Efendi, müderris olduktan sonra Süheyl Bey Medresesi’nde Harici 96 unvanıyla görevde bulunmuştur.³⁴ Yine onun Harici 96 unvanıyla Medrese-i Molla Gürani’de de müderrislik yaptığı rivayet edilmiştir.³⁵ O, katıldığı bilimsel tartışmalarda dikkat çekerek ilmi üstünlüğünü herkese kabul ettirmiştir. Bunun sonucu olarak Huzur Dersleri³⁶ Hocaları Reisliği (Mukarrirlik) yapmıştır.³⁷ Palabıyık Mehmet Efendi’nin Huzur Dersleri’ne katılması hakkındaki bilgiler tespit edebildiğimiz kadarıyla aşağıdaki gibidir:

Palabıyık Efendi, h.1197 ve 1207 yılları arasında Huzur Dersleri meclislerinde muhatap³⁸ unvanıyla bulunmuştur.³⁹ Bu muhataplık durumunun bir kısmı Huzur Dersleri meclis muhataplığı, diğer kısmı ise, (h.1205-1207 yıllarında) mukarrirler meclisindeki muhataplıktır.⁴⁰ Palabıyık

³² “Kelamın şanının güzellik ve kabul edilebilirlik noktasında yüksek olması.....” anlamındadır.

³³ Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul-1966, C.II, s.223; Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.162; Karakaş, Mahmut, **Müsbet İlimde Müslüman Alimler**, Ankara-1991, s.632-633.

³⁴ Emecan, Feridun M., **Taylesanizade Hafız Abdullah Efendi Tarihi-İstanbul’un Uzun Dört Yılı (1785-1789)**, İstanbul-2003, s.124.

³⁵ Emecan, **a.g.e.**, s.249.

³⁶ **Huzur Dersleri:** Osmanlı sarayında 1759’dan 1924 yılına kadar Ramazan aylarında Padişahın huzurunda yapılan tefsir derslerine verilen addır. Osmanlı Padişahları, ilmi ortamı canlandırmak, kültürel gelişmeyi sağlamak ve iktidarlarını çeşitli kesimler katında desteklenmesini sağlamak vs. gibi nedenlerden dolayı huzurlarında ilmi toplantılar yapmak üzere bilginleri toplamak hatta özel hoca edinmek konularına büyük önem vermişlerdir. Bkz. İpşirli, Mehmet, “*Huzur Dersleri*”, **DİA**, İstanbul-1998, C. XVIII, s.441-443., Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul-1993, C. I, s.860., Ebu’l-Ula Mardin, **Huzur Dersleri**, (Nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul-1951, C. I, s.13.

³⁷ Hakses, **a.g.e.**, s.84.

³⁸ **Muhatap:** Şeyhülislam tarafından medresede yetişmiş kimseler arasından seçilen ve huzur derslerine katılan en çok dört kişiden biridir. Muhatapta genellikle şu özellikler aranır: a-İstanbul medreselerinde müderris olmak, b-Öğrencisi fazla olup tertip edilen öğretime oranla dersi ileri bulunmak, c-Alışkanlık, ihtisas ve kendi olgunluğuyla etrafta şöhret sahibi olmak. Bkz. Mardin, **a.g.e.**, C. I, s.99-102., Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara-1998, s.670.

³⁹ Palabıyık Mehmet Efendi’nin Huzur Derslerine tayin tarihini tespit etmek mümkün olamamıştır. Yalnız Topkapı Sarayı Arşivi 971 numarada bulunan ve huzura takdim olunan 1205 hicri tarihli muhataplar listesinde rastlanmıştır. Mardin, **a.g.e.**, C.I, s.117.

⁴⁰ Palabıyık Mehmet Efendi’nin 1207 yılının Mukarrirler Meclisine muhatap olarak iştirak ettiği Şır Katipleri Vukuat Defteri muhteviyatında vardır. Mardin, **a.g.e.**, C.I, s.118; C.II-III, s.199.

Mehmet Efendi, h.1203 yılının 26.cı Cumartesi günü mukarrir⁴¹ sıfatıyla katıldığı Ağayeri'ndeki toplantıda dersi takrir etmiştir.⁴²

Palabıyık Hoca, Huzur Dersleri'ne h.1205 deki V. Mecliste, yine 1205-1207 yıllarında da -mukarrirlerden olmadığı halde- Mukarrirler Meclisi'nde⁴³ muhatap olarak bulunmuştur.⁴⁴ Onun hicri 1205 yılında katıldığı Huzur Dersleri'nden sonra kendisine bazı hediyeler verildiği belirtilmektedir.⁴⁵

Palabıyık Mehmet Efendi'nin, h.1205 yılında katıldığı Huzur Dersleri'nde diğer muhataplarla zaman zaman sert tartışmalara girdiği rivayet edilmektedir. Kaynaklarda ders sonundaki soru-cevap faslında, özellikle Seferli Hocası⁴⁶ Ödemişli Ali Efendi'ye ilmi anlamda hücum edince, Kütüphane-i Hümayun Hocası⁴⁷ Seyyid Muhammed Münip Efendi, Palabıyık Efendi'yi susturmak ve yerine geçmek gibi yaparak ikinci vaktine kadar ilmi tartışma ve büyük alimler arasında gezinerek...⁴⁸ şeklinde ifadeler mevcuttur. Konu ile ilgili olarak h.1205 yılı Ramazan V. Meclisi hakkında Sır Katibi Defteri'nde⁴⁹ verilen bilgilerin onun ilmi kişiliği hakkında bizlere ipucu vermesi bakımından da önemlidir:

“Beşinci Meclis Mukarriri Mucurlu Ali Efendi, “Velatakraba ...”⁵⁰ ayetinden nakledilen tefsiri şerh edip mecliste hazır olan değerli bilginlerden Alaiyye Müftisizade Muhammed Efendi ile sohbet ve tartışmadan sonra dua.....” şeklinde ifadelerin varlığı rivayet edilmektedir.⁵¹

h.1206 ve h.1207 Ramazanlarında yapılan sekiz toplantıya ilave olarak dokuzuncu Mukarrirler Meclisi toplanmıştır. Bu son sene mukarrirler meclisinde mevcut mukarrirlerden başka henüz daha mukarrirlik mertebesine yükselmemiş olan Palabıyık Mehmet Efendi (Bıyıklı Muhammed Efendi), Vefa Şeyhi Seyyid Abdullah Efendi ve Bostancılar

⁴¹ **Mukarrir:** Huzur Derslerini takrir edenler, anlatanlar, bir nevi konferansçı da denilebilir. Mukarrirlerin müderris olması şarttır. Pakalın, **a.g.e.**, C.II, s.576.

⁴² Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.12.

⁴³ **Mukarrirler Meclisi:** Mukarrirlerden oluşur. Bu meclisler ekseriya Ramazan ayının sonlarında “Dokuzuncu Mukarrirler Meclisi” adıyla toplanırdı. Bu meclislere mukarrir ve muhatap sıfatlarını haiz kişiler muvakkat olarak iştirak ettirilebilirdi. Mardin, **a.g.e.**, C.I, s.88.

⁴⁴ Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.1108.

⁴⁵ Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.59.

⁴⁶ **Seferli Hocası:** Saraydaki teşekküllerden birinin adıdır. Buna Hane-i Seferli de denilir. Seferli Ocağı kurumundaki acemilerin talim ve terbiyesiyle meşgul olunan grubun hocasıdır. Pakalın, **a.g.e.**, C.III, s.142.

⁴⁷ **Kütüphane-i Hümayun Hocası:** Saray kütüphanesi ve sancak-ı şerif mescidi ve dairelerinden oluşan mekanlarda çalışanların hocasıdır.

⁴⁸ Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.38, 868.

⁴⁹ **Sır Katibi Defteri:** Bab-ı Ali'den saraya gönderilen telhislerin padişah huzurunda mühürlerini açarak takdim eden memurların yazdıkları defterin adıdır. Pakalın, **a.g.e.**, C.III, s.206.

⁵⁰ “..... Bu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.” **Bakara Süresi**, 2/35.

⁵¹ Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.868.

Hocası⁵² el-Hacc Sadullah Efendi hazır bulunarak heyet on bir kişi olarak teşekkül etmiştir.⁵³

h.1207 yılı 23.cü Cumartesi günü Sofay-ı Hümayunda⁵⁴ toplanan Mukarrirler Meclisi hakkında da Sır Katibi Defteri'nde şu bilgiler kayıtlıdır:

“23.cü Cumartesi günü Sofay-ı Hümayuna teşrif buyurup ders meclisinin başı olan mukarrir efendiler ve mukarrir olmayarak da Bıyıklı Muhammed Efendi (Palabıyık), Vefa Şeyhi Seyyid Abdullah Efendi, Bostancılar Hocası Hacı Sadullah Efendi ile beraber onbir nefer hazır bulunmuştur. Taktir dersi, geçen seneden takip edilerek sıra kendisine gelen Hazine Hocası Niğdeli Hasan Efendi, “Ve izisteska Musa likavmihi...”⁵⁵ Ayetinden nakli tefsire devam eylemiştir. Sual ve cevap esnasında tartışmaları kibirleşme ve karşılıklı sövüşmeğe götürmekle Mucurlu Ali Efendi, şiddetli biri olan Bıyıklı Muhammed Efendi (Palabıyık Mehmet Efendi)'ye sataşarak hücum etmiş, Bıyıklı (Palabıyık) da gazap ve serkeşlik hali ile susturulamamış Seyyid (Abdullah Efendi) ve Sadeddin (Sadullah) Efendileri adam yerine koymamıştır. Bencil, kendini beğenen, övünen ve inat olduğundan vazife ile ders haricinde dahi birbirlerine layık olmayan kelimeler söyleyip tartışmanın gerekliliğine ve kurallarına uymayıp edepli bir şekilde riayet etmediklerinden başka, buldukları Meclis-i Hümayuna da saygı göstermemişlerdir. Edepsizlikte Mucurlu daha ileri gitmiştir. Ne hal ise, dua olunup dersten sonra her türlü konuşma yapmaları ikaz edilmelerine rağmen yaptıkları bu küstah tavırları hoş görülüp af edilerek hediyelerini almışlardır”⁵⁶ şeklinde ifadeler bulunmaktadır.

Mukarrirler meclisindeki yukarıda anlatılan olay dolayısıyla Cevdet Paşa, Tarihçi Vasıf Efendi'den naklen şöyle demektedir:

“O şanslı grubun içindeki bazıları dersin konusundan tamamen uzaklaştığını reva görmeyerek itirazsız, kolay cevaplı sorular sorup bazıları da benlik ve inatlık ederek mukarrirler ile gereksiz yere dil uzatıp ağız dalaşı edegeldikleri her sene işitilen ve bu ilimden yoksun tartışmanın kötülüğü Ebü'ş-Şarih (Palabıyık) Muhammed Efendi gibi kapasitesi yüksek bir ilim adamını geri kalmış gibi göstererek haz almaya ulaşılmasının şuyununun derecesi.....) olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

h.1208 yılının Ramazan ayında da dokuzuncu toplantı olarak yapılan Mukarrirler Meclisi'nde dersi, henüz mukarrirlik sıfatını almamış olan

⁵² **Bostancılar Hocası:** Saraylarda köşklilerin bekçiliğini yapan, bahçede çalışan ve zabıta işleriyle alakadar bulunan saray mensuplarının hocasıdır. Pakalın, a.g.e., C.I, s.239.

⁵³ Mardin, a.g.e., C.I, s.74, 85.

⁵⁴ **Sofay-ı Hümayun:** Padişahın oturduğu sofaya verilen addır. Buna Hünkar Sofası da denilirdi. Pakalın, a.g.e., C.III, s.242.

⁵⁵ Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşa vur demiştik. Derhal (taştan) oniki kaynak fışkırdı. Her bölük içeceği kaynağı bildi. (Onlara: Allah'ın rızkından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin dedik. **Bakara Süresi**, 2/60.

⁵⁶ Mardin, a.g.e., C.II-III, s.11, 869-870.

⁵⁷ Cevdet Tarihi C.VII, s.85; Mardin, a.g.e., C.I, s.75-76, C.II-III, s.868.

Müftüzade Bıyıklı Mehmed Efendi (Palabıyık Mehmet Efendi) vermiştir.⁵⁸ Ancak onun aynı yıl ikinci kez ama bu defa Mukarrirler Meclisi'nde mukarrirlik ünvanıyla ders verdiği de tespit edilmiştir.⁵⁹ Palabıyık Mehmet Efendi'ye h.1208 yılında katıldığı Huzur Dersleri'nden sonra her zaman olduğu gibi yine hediyeler verilmiştir.⁶⁰

Palabıyık Mehmet Efendi, Münip Efendi ile de iyi geçinmemiştir. Onun Münip Efendi'ye Burhan-ı Selemi konusunda camide takrir ederken, "Münip Efendi bunu acaba cami sobasıyla mı benzetme yapıp okutur?" diye sataşım tarzinde bulunduğu, bu gibi sebeplerle aralarındaki soğukluğun kararlı ve sürekli olduğu rivayet edilmektedir.⁶¹

Medreseden yetişen Palabıyık Mehmet Efendi'nin,1785 yılında Mühendishane-i Bahri-i Hümayun hocaları arasında bulunduğu görülmektedir.⁶² Onun ayrıca İstanbul'da Mühendishane-i Berr-i Hümayun'da da öğretmenlik yaptığı kaynaklar tarafından belirtilmektedir.⁶³

Bu kadar yoğunluk arasında Palabıyık Mehmet Efendi öğrenci yetiştirmeye de gayret etmiştir. Kethüdazade Mehmet Arif Efendi⁶⁴, Musannif Efendi Zinnureyn⁶⁵, Abdürrahim b. Yusuf İbrahim Ulalı (Palabıyık Efendi'nin kardeşi)⁶⁶, Şeyhü'l-İslam Beşincizade Abdülvahap Efendi (Yasincizade)⁶⁷, Akifzade Abdürrahim el-Amasyevi⁶⁸, İbrahim b.

⁵⁸ Mardin, a.g.e., C.I, s.85.

⁵⁹ Mardin, a.g.e., C.II-III, s.1108.

⁶⁰ Mardin, a.g.e., C.II-III, s.60.

⁶¹ **Tarih-i Cevdet**, C.II, s.1077.

⁶² Uluçay, Ç., Kartekin, E., **Yüksek Mühendis Okulu**, İstanbul-1958, s.25; Bilim, Cahit Yalçın, **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi-1734-1876**, Eskişehir-1998, s.31; Komisyon, **Türkler**, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara-2002, C.XIV, s.887; Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul-1993, C.II, s.601; Yakıt, Emin, "*Bahriye Mektebi*", **DİA**, İstanbul-1991, C.IV, s.510; Özkul, Osman, **Gelenek ve Modernite Arasında Ulema**, İstanbul-2005, s.277; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.262; Beydilli, Kemal, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane ve Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, İstanbul-1995, s.26, 33; Beydilli, Kemal, "Mühendishane-i Bahri-i Hümayun", **DİA**, İstanbul-2006, C.XXXI, s.514.

⁶³ İhsanoğlu, Ekmeleddin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim-Osmanlı Uygarlığı**, (Yayına Haz.: Halil İnalçık-Günsel Renda), İstanbul-2003, C.I, s.363; Hakses, a.g.e., s.84.

⁶⁴ Emin Efendi, **Menakıb-ı.....** s.28-29; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "*Nizam-ı Cedid Ricalinden Valide Sultan Kethüdası Meşhur Yusuf Ağa ve Kethüdazade Arif Efendi*," **Belleten**, Ankara-1995, C.XX, S.79, s. 498; Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi-Başlangıçtan 1997'ye**, İstanbul-1997, s.131; Emiroğlu, İbrahim, **Hizmet ve İhanetleriyle Tercümanlar, Voyvodalar ve Azınlıklar**, İstanbul-1996, s.266; Hatemi, H. Hüsrev, **Eriyen Mumlar-Daru'l-Funun ve Daru's-Şifa**, İstanbul-1998, s.133; Aras, Namık Kemal, **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, İstanbul-2007, s.23; Ayduz, Selim, "*Kethüdazade Arif Efendi*", **DİA**, Ankara-2002, C.XXV, s.334.

⁶⁵ Atay, a.g.e., s.120-122.

⁶⁶ Atay, a.g.e., s.123-124; İsfendiyaroğlu, Fethi, **Galatasaray Tarihi**, İstanbul-1952, C.I, s.440.

⁶⁷ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmani-Osmanlı Ünlüleri**, (Yayına Haz.: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), İstanbul-1996, C.I, s.131.

⁶⁸ İzgi, a.g.e., C.I, s.395; Akifzade, a.g.e., s.63.

Muhammed el-İspiri el- Erzurumi⁶⁹, ve Uşaklı Mehmet Efendi⁷⁰ onun meşhur olan öğrencilerden birkaçıdır.

Palabıyık Mehmet Efendi, tespit edemediğimiz bir nedenden dolayı kısa bir müddet Kütahya'da bulunan Rüstem Paşa Medresesi'ne sürgüne gönderilmiş daha sonra bu sürgün cezası affedilmiştir.⁷¹ Onun ayrıca, şu an Yunanistan'ın başkenti olan Atina'ya da sürgüne gönderildiği rivayet edilmektedir.⁷²

Kaynaklarda Üstad-ı Hikmet Palabıyık Mehmet Efendi'nin evinin binasına tarih olarak aşağıdaki şiirin yazıldığı aktarılmaktadır.⁷³

Mualla bir bina kim sath-ı eflake eder ta'nı
Münakkaşdır kevakible aceb zerrin-i fam oldu
Edip nazzare hamdi söyledim tarih-i cevherdar
Hele bu dar pür hikmet saadetle tamam oldu.⁷⁴

Palabıyık Mehmet Efendi'nin ölüm tarihi hakkında değişik tarihler verilmektedir. Onun ölüm tarihini 1797 olarak⁷⁵ belirtenler olduğu gibi 1804 veya 1806 olarak verenler de vardır.⁷⁶ Ebu'l-Ula Mardin, İbn Kemal'i kaynak göstererek onun ölüm tarihi olarak h.29 Rebiü'l-Evvel 1219 tarihini ileri sürmektedir.⁷⁷ Aynı tarihi hem Emin Efendi,⁷⁸ hem de Mehmed Süreyya vermektedir.⁷⁹ Palabıyık Mehmet Efendi'nin mezarının İstanbul Edirnekapı Mezarlığı dışında İbrahim-i Halebi civarında İbn Kemal'e giden yolun sol kenarında olduğu bildirilmektedir.⁸⁰ Fakat Muallim Cevdet, Türklerin bu büyük filozofunun mezarına keçilerin üşüşerek duvarlarını yıktığını, daha sonra bir sefiş ve fahişenin gelerek mezarının başında rakı içtiklerini sonra da mezarın üzerine bir kadeh döktüklerini gözleriyle gördüğünü rivayet etmektedir.⁸¹

Palabıyık Mehmet Efendi'nin Mezarlığı kitabesinde:

⁶⁹ İzgi, **a.g.e.**, C.I, s.56.

⁷⁰ Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, C.III, s.981.

⁷¹ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Dosya 35, Gömlek 619, Fon Kİ, MVL

⁷² Ali Rıza Özbek, (94 yaşında) Emekli Matematik Mühendisi Profesörüdür. Bu bilgileri kendisiyle yaptığımız söyleşide tarafımıza anlatmıştır. Özbek, sürgün hadisesinin Palabıyık ile dönemin vezirinin bir Cuma günü camide geçen diyalog sonucu gerçekleştiğini ifade etmektedir. (2007)

⁷³ Emin Efendi, **Menakıbnâme**, s.268; **Osmanlı Hayatından.....**, s.376.

⁷⁴ (Bu) Bina feleklerin sathına yüceliğinden dolayı ta'n (hoş görmemek) eden bir binadır./ Altın rengindeki yıldızlarla acayip bir nakışlanması oldu. / Gelip bakanlara ateş gürültüsünden cevherler tarihi söyledim./ Bu ev birçok hikmet ve mutlulukla tamam oldu.

⁷⁵ **98 Muğla İl Yıllığı**, Muğla-1998, s.192, 312.

⁷⁶ Haksess, **a.g.e.**, s.84.

⁷⁷ Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.199.

⁷⁸ Emin Efendi, **Menakıbnâme.....-Osmanlı Hayatından....**, s.294, 401.

⁷⁹ Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, C.III, s.1015.

⁸⁰ Ergin, Osman, **Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi**, İstanbul-1937, s.283; Haksess, **a.g.e.**, s.84; Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.868; Benedict, Peter, **Ula: An Anatolian Town**, Leiden-1974, s.239.

⁸¹ Ergin, **Muallim M. Cevdet'in.....**, s.269.

“Hüve’l-Baki Haza kabrü üstazi’l-kül merhum ve mağfürün leh Muhammed İbnü’l-Müfti Alaiyevi (Ala inni müştehir bi-Palabıyık Efendi ruhi çün rıza en-lillah el-fatiha”⁸² yazmakta olduğu rivayet edilmektedir.⁸³

Palabıyık Mehmet Efendi’nin bir kızı ve bir oğlu olduğu rivayet edilmiştir.⁸⁴ Kızının ismi tespit edilememiş ancak oğlunun adının Palabıyıkzade Hacı Mustafa Efendi olduğu belirtilmiştir.⁸⁵

1.2.ESERLERİ

Bazı kaynaklar, Palabıyık Mehmet Efendi’nin eser yazmadığını, bazıları da eser yazmakla beraber onun gerçek ilmi gücü ve seviyesinin üstünlüğünü gösteren eserler bırakmadığını söylemektedir.⁸⁶ Bazı kaynaklar da, Palabıyık Mehmet Efendi’nin Batılı yöntemlerle eğitim yapmış, yazma ve çeviri eserler yazmış değerli matematikçilerden biri olduğunu belirtir.⁸⁷ Kanaatimizce bu iddialar, ya Palabıyık Efendi’nin ilmi derecesini ortaya koyan eserler bırakmadığından ya da onun kaleme aldığı eserlere ulaşamadığından dolayı ileri sürülmüş olabilir. Sonradan da bu durum eser kaleme almadığı şeklinde genel bir kabul görerek benimsenmiştir.

Biz, Osmanlılarda bazı ün yapmış bilginlerin eser yazmadıklarını varsayarsak bile onu sifra indirgemenin büyük haksızlık olacağını düşünmekteyiz. Çünkü onlar çok talebe okutup icazet vermişlerdir. O zaman icazet verme süresinin on üç-on dört yıl olduğu hesaba katılırsa,⁸⁸ yaklaşık olarak haftada dört gün ders veren otuz-otuz beş sene devamlı talebe okutan bir bilginden hacimli ve detaylı eserler kaleme almasını beklemek elbette ki çok zordur.

Bize göre kaynakların ifade ettiği gibi yaşadığı asrın en büyük filozofu olarak adlandırılan bir kişinin gerekçesi ne olursa olsun mutlaka eser bırakmış olma ihtimali çok yüksektir. Çünkü Osmanlılarda bilginler, müderris olabilmek için Rüüs (Yeterlilik) imtihanına girmek zorundaydılar. Burada müderris adaylarının imtihan konusu hakkında bir risale yazarak onu imtihan heyetine takdim ettikleri tarihsel bir gerçektir.⁸⁹ Biz, Palabıyık Efendi’nin bu gerçekten hareketle eseri olduğunu kabul etmekteyiz. Nitekim

⁸² “Kalıcı olan Allah’tır. Bu mezar her şeyin hocası -rahmet ve mağfıret onun üzerine olsun- Alaiye Müftüsünün oğlu Palabıyık olarak meşhur olan Muhammed Efendi’nin ruhu ve Allah’ın rızası için el-Fatiha.”

⁸³ Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.868.

⁸⁴ Hakses, **a.g.e.**, s.84.

⁸⁵ İzgi, Cevat, **Osmanlı Medreselerinde İlim**, İstanbul-1997, C.I, s.445.

⁸⁶ Bingöl, **a.g.e.**, s.6.

⁸⁷ http://www.hkmo.org.tr/meslegimiz/turk_haritacilik_tarihi.php 20.03.2006

⁸⁸ Atay, **a.g.e.**, s.145.

⁸⁹ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, T.T.K.Y., Ankara-1988, s.63

bazı kaynaklar onun eser kaleme aldığını ve bunları padişaha takdim ettiğini, onların da Hazine-i Hassa'da⁹⁰ bulunan iki eserinden bahsederler.⁹¹

Biz, Palabıyık Mehmet Efendi'nin eser kaleme almış olduğu kanaatini taşımaktayız. Bu kanaate varmamıza sebep olup hareket noktamızı oluşturan ve yukarda ifade edilenlerin dışında bir başka neden de, bazı kaynaklarda Palabıyık Mehmet Efendi için ifade edilen "eser bırakmadı" sözlerinin geçersizliğini anlatan rivayetlerdir. Söz konusu kaynaklar, Palabıyık Efendi için eser kaleme almadığı şeklinde değil de kendi şöhret ve bilgi gücünü ifade eden eserler bırakmadığı yönündedir.⁹² Çünkü Palabıyık Mehmet Efendi'nin, sivil ve askeri okullarda Batı yöntemleriyle öğretim yapmış, yazma ve çeviri türü eserler yazmış değerli matematikçilerden olduğu ifade edilmektedir.⁹³ Burada anlaşılan odur ki, Palabıyık Mehmet Efendi'nin yazdığı eserler vardır. Ancak söz konusu olan, kaleme alınan eserlerin onun şöhretiyle doğru orantılı olmadığıdır. Belki de bu orantısızlık ifadesi, onun Hazine-i Hassa'da bulunduğu belirtilen eserlerinin içerikleri hakkında yeterli bilgi olmaması dolayısıyla ileri sürülmüş bir iddiadır.

Biz, Palabıyık Mehmet Efendi'nin Astronomi ve Matematik ilimlerinde oldukça fazla söz sahibi olması dolayısıyla öncelikle bu konularda araştırma yaptık. Bu dallarda "el-Muğlavi Mehmet Efendi" imzasıyla iki eserin varlığını tespit ettik. Bunlardan birinin yerinde olmadığını gördük. Araştırmalar sonucu eserin akibetinin ne olduğunu öğrenemedik. Diğerinin ise el-Muğlavi Mehmet Efendi adıyla h.1189 yılında yazılan bir matematik kitabı olduğunu tespit ettik. Söz konusu eserin yazıldığı tarihin Palabıyık Mehmet Efendi'nin yaşadığı yıllara denk düşmesi ve o devirde bu adla anılan başka birinin olmayışı, bizi bu eserin onun tarafından kaleme alındığı kanaatine götürmektedir. Bu eserlerden başka onun felsefe, kelim ve mantık dallarında da eser verdiğini bunların henüz daha orijinal haliyle Hazine-i Hassa'da bulunduğu⁹⁴ rivayet edilmektedir. Ancak Hazine-i Hassa'da yaptığımız araştırmalarda söz konusu eserlere ulaşamadık.

Palabıyık Mehmet Efendi'nin kaleme aldığını tahmin ettiğimiz eserler hakkında gerekli bilgiler aşağıda detaylıca verildiği için şimdilik bu kadarıyla yetinelim. Palabıyık Mehmet Efendi, özellikle mantık, kelim, hikmet, şiir, musiki, astronomi ve matematik ilimleri üzerine ihtisas yapmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla kaynaklarda Palabıyık Mehmet Efendi'ye nispet edilen altı eser vardır. Bunlar:

⁹⁰ **Hazine-i Hassa:** Padişahların özel varidat ve masrafları ile ilgili teşkilatın adıdır. Pakalın, a.g.e., C.I s.787.

⁹¹ Hakses, a.g.e., s.84.

⁹² Bingöl, Abdülkuddüs, **Gelenbevi İsmail**, Ankara-1988, s.6.

⁹³ http://www.hkmo.org/mesleğimiz/turk_haritacılık.php?ref=pandoraisp, 13 Haziran 2007.

⁹⁴ Hakses, a.g.e., s.84.

1.6.1.İlm-i Hikmet (Felsefe İlmî): Kaynaklarda Hazine-i Hassa'da bulunduğu bildirilen⁹⁵ esere tüm araştırmalarımıza rağmen ulaşamadık.

1.6.2.İlm-i Kelam (Kelam İlmî): Kaynaklarda Hazine-i Hassa'da bulunduğu bildirilen⁹⁶ bu esere de tüm araştırmalarımıza rağmen ulaşamadık.

1.6.3.Risale-i Pargarü'n-Nisbe: Kaynaklarda aynı isimle beş eser mevcuttur. Bunlardan dördünde müellif ismi bulunmamaktadır. Ancak Kütahya'da bulunan eserin son sayfasında bu eserin el-Muğlavi Müderris Mehmet Efendi, tarafından h.1189 yılında Kütahya Rüstempaşa Medresesi'nde tamamlandığı ibaresi yer almaktadır.⁹⁷ Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde 740 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan kitap, Avrupalılar tarafından geometri, matematik ve mühendislik alanında kullanılmak için icat edilen Pargarü'n-Nisbet aleti hakkında yazılmıştır. Yazma halindeki eser bir mukaddime ve altı bölümden ibaret olup toplam otuz iki varaktan ibarettir. Muğlalı Mehmet Efendi, önsözde konu itibarıyla Batı dillerinde var olan eserin, El-sine-i Selase'de⁹⁸ bulunmadığını, konu hakkında bu üç lisanın biri ile bir eser yazmanın gerekliliğine işaret eder. Kendisinin de lisan olarak Türkçe'yi seçtiğini belirtir.⁹⁹ Ekmeleddin İhsanoğlu, eserin yazarının belli olmadığını söylese de¹⁰⁰ kitabın son sayfasında yukarıda belirtilen ibare vardır.¹⁰¹ Kanaatimizce E. İhsanoğlu, Kütahya'daki nüshadan bahsetmeyip aynı ismi taşıyan ve müellifi belli olmayan diğer dört kitaptan dolayı yazarı meçhul ifadesini kullanmıştır.

Türkçe yazdığı için okuyucudan özür dileyen müelliflerin¹⁰² olduğu bir dönemde Muğlalı Mehmet Efendi'nin Türkçe yazması dikkat çekici bir husustur. Bu durum Türkçe'nin ilim dili olması yönünde onun ne kadar hassas olduğu hususunda mühim bir kanıt oluşturması bakımından da oldukça önemlidir.

1.6.4.Rub-ı Daire-i Acebi'l-Afak: Astronomi ile alakalı olduğu anlaşılan bir eserdir. Kaynaklarda Muğlalı Müderris Mehmet Efendi tarafından kaleme alındığı ve İzmir Milli Kütüphanesi 55/3 demirbaş no ile kayıtlı olduğu belirtilen esere ulaşamadık. Çünkü İzmir Milli Kütüphane Kataloglarında adı ve numarası verilen söz konusu eser yerine kütüphane raflarında aynı numarada farklı bir yayını bulunmaktadır.

⁹⁵ Hakses, a.g.e., s.84.

⁹⁶ Hakses, a.g.e., s.84.

⁹⁷ El-Muğlavi Mehmet Efendi, **Risale-i Pargarü'n-Nisbe**, Kütahya-1189, s.64.

⁹⁸ **Elsine-i Selase:** Türkçe-Arapça ve Farsça lisanlarına denir.

⁹⁹ Muğlalı Mehmet Efendi, **Risale-i Pargarü'n-Nisbe**, s.2.

¹⁰⁰ İhsanoğlu, Ekmeleddin, **Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi**, İstanbul-1999, C.II, s.593. İhsanoğlu, eserinde Kütahya'da ki nüshadan bahsetmeyip diğer dört nüshadan söz etmektedir.

¹⁰¹ Söz konusu eser tarafımızdan günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

¹⁰² Adivar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul-1970, s.24; Yurdaydın, Hüseyin Gazi, **Türkiye Tarihi**, İstanbul-1997, s.240.

1.6.5.İlm-i Mantık: Kaynaklarda Hazine-i Hassa'da bulunduğu bildirilen¹⁰³ esere tüm araştırmalarımıza rağmen ulaşamadık.

1.6.6.Manisa Şehrengizi: Şehrengizler Mecmuası adlı eserin içinde bulunan bu eser toplam kırkaltı sahifeden oluşmaktadır. Ulvi Mehmet mahlasıyla kaleme alınan bu şehrengizin¹⁰⁴ yazılması hakkında şu rivayet söz konusudur:

Ulvi Mehmet Efendi (Palabıyık), yirmi dört beyit süren başlangıç manzumesinde Allah'a yalvarmaktadır. Seher tasviriyle başlayan bir bölümde Ulvi Mehmet Efendi'nin, bir yolculuk sırasında Manisa'ya uğrayıp, çarşıda gezerken bir güzel kadın görüp ona aşık olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁵ Mehmet Efendi'nin gül bahçesinde dolaştığı bir sırada bir dostunun isteği üzerine bu eseri kaleme almıştır. Eserde aşık olduğu güzeli öven Mehmet Efendi, daha sonra gece rüyasında o güzeli gördüğünü anlatmaktadır. Sabah olunca yine o dilberin hayali içinde eline kalemi alarak güzelleri tasvir etmektedir.¹⁰⁶

Bundan sonra Ulvi Mehmet Efendi, onsekiz dilberi beşer beyitle övmektedir. Eserin sekiz beyit süren bir "Hatime" kısmını sevdiği dilbere dua ettikten sonra şu sözlerle sona erdirmektedir:

Bu nazmun nola yayılsa cihana/ Çü her beyti oluptur aşıkane.

Bunu ikişer beyitlik üç kıta, beş beyitlik ikinci bir hatime ile üç beyitlik bir kıta takip etmektedir. Son kıta şu şekildedir:

Cihan durdukça tursun her birisi/ İlahi bunların ömrün tavail it

Cemali güllerini eyle handan/ Melahat gül-sitanı içre şad it

Visale irdürüb Ulvi hakiri/ Dil-aralar yanında bermurat it¹⁰⁷

Bu eser hakkında basılmamış bir mezuniyet tezi de bulunmaktadır.¹⁰⁸

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Palabıyık Mehmet Efendi, evrensel üne sahip bilginler arasında gösterilmektedir.¹⁰⁹ Kendi şahsına has davranış ve giyimiyle meşhur olan Palabıyık Efendi, zamanının en araştırmacı ve ün yapmış bir filozofu olarak

¹⁰³ Hakses, a.g.e., s.84.

¹⁰⁴ **Şehrengiz:** Kısaca divan edebiyatında bir şehir ile o şehrin mahbupları hakkında yazılan şekilde tanımlamak mümkündür. Buna göre şehrengizlerin esas konusu şehrin güzellikleri ve güzelleridir. Asiltürk, Baki, **Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa**, İstanbul-2000, s.26; Engiz, Farsça koparıcı, depretilici ve karıştırmacı demektir. Ortalığa velvele salacak ve dedikoduya sebep olacak şeyler hakkında yazılan şiirlere verilen addır. Pakalın, a.g.e., C.III, s.327.

¹⁰⁵ Ertop, Konur, **Türk Edebiyatında Seks**, İstanbul-1977, s.128.

¹⁰⁶ Levend, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul**, İstanbul-1958, s.48.

¹⁰⁷ Levend, a.g.e., s.48.

¹⁰⁸ Bkz. Tanrısever, Mustafa, **Şehrengiz-i Ulvi Çelebi-Manisa Şehrengizi**, (Ankara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Basılmamış Mezuniyet Tezi), Ankara-1972.

¹⁰⁹ Göker, Lütfi, **Bilim ve Teknolojinin Gelişimi ile Türk-İslam Bilginlerinin Yeri**, İstanbul-1996, s.22.

tanınmaktadır.¹¹⁰ Müderrislik için yapılan Rûs imtihanına milli zeybek kıyafetli ve palabıyıklı olarak katıldığı rivayet edilmektedir.¹¹¹ Kanaatimizce kendisine “Palabıyık” lakabı bu yüzden verilmiştir. O, devrinin bilginlerinin aksine sakallı olmayıp sakalsız ve palabıyıklıdır.¹¹² Bu vaziyette katıldığı ilmi meclislerdeki tartışmalarda orada bulunanların dikkatini çekerek ilimdeki üstünlüğünü herkese kabul ettirdiği belirtilmektedir.¹¹³

Palabıyık Mehmet Efendi hakkında anlatılan rivayetlerden yola çıkarak onun ilmi kişiliği hakkında kanaat oluşturmak mümkündür. Onun hakkında anlatılan rivayetlerden bazıları aşağıda ifade edilmiştir.

Palabıyık Mehmet Efendi bir gün Cuma Namazı’na gitmiş, camide dönemin veziri de orada bulunmakta olup yanında minder şeklinde bir yastık varmış. Palabıyık Mehmet Efendi doğrudan vezirin yanına gidip yastığa dirseğini vurarak oturmuş. Vezir onun kendisini hiçe sayarak pervasızca yanına oturmasına sinirlenmiş. Palabıyık Efendi’ye dönerek: “Ne görgüsüz birisin. Seninle eşek arasında ne fark var demiştir.” Palabıyık Mehmet Efendi, vezire dönerek: “Aramızda bir yastık fark var” diyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine Palabıyık Mehmet Efendi’nin, Atina’ya sürgüne gönderildiği rivayet edilmektedir. O, burada oldukça yoksul kalmış sonunda bir papaz kıyafeti ayarlamış kendisinin papaz olduğunu söyleyerek papaz kıyafetiyle hem kilisede papazlık yapmış hem de Atina’da matematik ve uzay astronomisi hakkında dersler vererek geçimini temin etmiş olduğu anlatılmaktadır.¹¹⁴

Kanaatimizce Palabıyık Mehmet Efendi’nin kendisini papaz olarak tanıtmayı ve kilisede papazlık yapması onun Hıristiyanlık hakkında da iyi derecede bir bilgiye sahip olduğunu gösterir. Bu durum onun İslam ve Hıristiyanlık dinini mukayese edecek durumda olmasını gerektirecek donanımına sahip olduğunun ipuçlarını verir. Ayrıca Palabıyık Mehmet Efendi’nin padişah tarafından sevilmesi sarayda onun kıskanılmasına da sebep teşkil etmiştir. Zaten sözünü esirgemeyen biri olan filozofumuzun son olayı Osmanlı sarayındaki dönemin devlet adamlarının ilim adamlarına bakışını da yansıtmayı bakımından ilginçtir. Palabıyık Mehmet Efendi hakkında söylenen sözler¹¹⁵, belki de dönemin bilginleri hakkında söylenmiş bir hicvedici söz olma ihtimali bir başka durum olarak değerlendirilmelidir. Eser kaleme almadı denilen Palabıyık Mehmet Efendi’nin eserlerinin kendisini sürgüne gönderenler tarafından imha edilmiş olabilme ihtimalini

¹¹⁰ Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C.V, s.2605.

¹¹¹ Hakses, a.g.e., s.84.

¹¹² Bu bilgiler, Palabıyık Efendi’nin torunlarından olan Prof. Dr. Ali Rıza Özbek tarafından 2007 yılında kendisiyle yapılan görüşmede tarafımıza anlatılmıştır.

¹¹³ Hakses, a.g.e., s.84.

¹¹⁴ Bu rivayetleri kendisiyle görüştüğümüz Almanya’da üniversiteyi bitirip, Türkiye’de İTÜ’de ilk defa matematik mühendisliği bölümünü kuran Prof. Dr. Ali Rıza Özbek anlattı. Ali Rıza Özbek, bugün emekli olup 94 yaşındadır. Palabıyık Mehmet Efendi’nin dördüncü kuşaktan torunudur (Yıl-2007).

¹¹⁵ Kitap yazmaktansa yazılanların okunup anlaşılması şeklinde dile getirdiği sözler.

de beraberinde getirmektedir. Atina Üniversitesi Kütüphanesi'nde Palabıyık Mehmet Efendi'nin eserlerinin olma ihtimali de yüksektir. Ancak onun Yunanistan'da hangi ismi kullandığı bilinmediğinden bu durumun açığa çıkması oldukça zor olmalıdır. Çünkü onun Palabıyık Mehmet Efendi adıyla papazlık yapması biraz zor olsa gerektir.

Mehmed Mansur, Palabıyık Mehmet Efendi gibi sonradan yetişen alimlerin fazilet ve kemalleri konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Bu büyük insanlar, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda görülen ilmi teşviklerin yok olduğu bir dönemde ortaya çıkmışlardır. Onlar Arapça ilim tahsil ettikleri halde, yaşadıkları çağa nispetle meşhur bilginlerden olan İbn Sina, Gazali'nin vb. yaklaşımlarına bakılırsa, kendi dillerinde ilim tahsil etmiş olsalardı, kendileri fazilet ve kemal kazanarak, eser yazmak konusunda diğer İslam alimlerinin değerlerine ulaşırlardı. Aynı zamanda da Osmanlı ülkesinde ilimlerin ve fenlerin bütün halka yayılması sonucunda, Müslümanların başka bir durumda ve yerde belki alemin durumlarının bile başka bir tarz ve surette bulunmasına sebep olurlardı”¹¹⁶ denilmektedir.

Palabıyık Mehmet Efendi, bahçe işlerine de meraklı olup bahçesinde bir su kuyusu kazdırmış, talebesi Kethüdazade Arif Efendi'ye:

“Arif Molla şu kuyuya bir beyt söyle ama cemiyetli olsun” demiştir. O da:

Ümidin rismanın boşlama bu cehde delü asa
Döner dolab-ı çarh elbette bir gün ab-ı tab ile

Beytini yazarak ertesi günü kendisine verince hocasının pek hoşuna gitmiştir.¹¹⁷ Söz konusu beytin evinde duvara asılı olduğu ve Palabıyık Efendi'nin bunu zaman zaman okuduğu da rivayet edilmiştir.¹¹⁸

Palabıyık Mehmet Efendi hakkında “Mevlana, yapılanları anlayalım, bundan sonra kitap yazmak lazım değil” sözünü benimseyip eser yazmak cihetine gitmediği ifade edilmiştir.¹¹⁹ Biz Mevlana'ya nispet edilen bu ifadenin tüm araştırmalarımıza rağmen kaynağına ulaşamadık. Eğer varsa dile getirilen bu sözün hiç eser yazmamak şeklinde değil, “konuyu iyice anlayıp sindirdikten sonra yazmak gerekir” şeklinde yorumlamanın mümkün olabileceğidir. Aksi takdirde Mevlana'nın ciltler dolusu kaleme aldığı eserlerin izah edilmesinin güçlüğü ve anlamsızlığı söz konusu olacaktır.

İlmi kapasitesi ve kendi öz güveni hakkında yeterli derecede ön plana çıkan Palabıyık Mehmet Efendi, açık sözlülüğüyle de kendini göstermiştir. O, çağdaşı Gelenbevi İsmail Efendi'nin, I. Abdülhamit devrinde

¹¹⁶ Mehmet Mansur, **İskenderiye Kütüphanesini Müslümanlar mı Yaktı?**, (Sadeleştiren: Fahri Unan), Ankara-1995, s.118-119; Demir, Remzi, **Osmanlılar'da Bilimsel Düşüncenin Yapısı**, Ankara-2001, s.35; Kahya, Esin, **Türkiye'de Bilim Tarihi Araştırmalarının Dünü ve Bugünü**, Ankara-2003, s.20.

¹¹⁷ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s.499; Emin Efendi, **Menakıb-ı Kethüdazade el-Hacc Mehmed Arif Efendi**, İstanbul-1305, s.5.

¹¹⁸ Emin Efendi, **Osmanlı Hayatından.....**, s.220.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s.514; Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.868; Emin Efendi, **a.g.e.**, s.8; İbnü'l-Emin, **a.g.e.**, s.20.

Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun'a altmış kuruş aylıkla matematik öğretmeni olarak tayin edilmesine oldukça sinirlenmiştir. Bu tayin üzerine, o zaman İstanbul'da matematik sahasında herkese meydan okuyan Palabıyık Mehmet Efendi, Reisü'l-Küttab'a¹²⁰ giderek:

"İsmail Efendi'nin fazilet ve keremi herkesçe bilinmektedir. Ancak bu fenlerde benim ona üstünlüğüm vardır. Ben varken başkasının matematik hocası tayin olunması nasıl olabilir?" diyerek itiraz etmiştir. Reis Efendi ise: "Birinci olarak ikinizi imtihan edecek bir hoca bulunuz da sizi imtihan edelim. İkinci olarak İsmail Efendi eski alimlerden olduğundan ve çoluk çocuğunun fazla bulunduğundan geçim vasıtası olmak üzere buraya tâyin edildi" cevabını verince Palabıyık Mehmet Efendi, "Meğer ki, böyle cevap verile" deyip itirazını geri almıştır.¹²¹ Bazı kaynaklar, Palabıyık Mehmet Efendi'nin kendine olan bu aşırı güveninde sarayın ona verdiği desteğin oldukça fazla payı olduğunu ifade etmiştir.¹²²

Yukarıda anlatılan olaya İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, farklı açıdan bakarak Palabıyık Mehmet Efendi'yi eleştirmektedir. O, bu hususta şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Gelenbevi İsmail Efendi'nin fazıl ve kemalini teslim eden bir kişi ailesindeki nüfus kalabalıklığından dolayı fakir düşen birini öğretmenliğe atayan zata gidip teşekkür etmesi gerekirken ona bağlanan aylık altmış kuruşa göz dikmiştir."¹²³

İbnü'l-Emin, Palabıyık Efendi'nin, "Bu beldede ben varken riyaziyat hocalığına başkası nasıl tayin edilir" şeklindeki sözlerini de eleştirerek onun enaniyet içinde olduğunu ve hasetliğe kalkışmasını ilmi fazilet ve ahlaka aykırı bulduğunu belirtir.¹²⁴ İbnü'l-Emin, bu eleştirilerden sonra Palabıyık Mehmet Efendi hakkında yaptığı eleştirilerden dolayı ondan özür dilediğini rica şeklinde belirtmektedir. İbnü'l-Emin kendi katında Gelenbevi, ne kadar muhteremse Palabıyık Mehmet Efendi'nin de o kadar mükerrem olduğunu ifade eder. O, gayesinin ne Palabıyık Mehmet Efendi'yi ilzam ne de Gelenbevi'yi iltizam olmadığını sadece zat-ı fazileti müdafaa olduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Emin, Palabıyık Mehmet Efendi'nin de fazileti müdafaa eden ve gerçekleri dile getiren bir filozof olması dolayısıyla, onun hakkında yaptığı eleştirileri hoş göreceğini ileri sürer.¹²⁵

¹²⁰ **Reisü'l-Küttab**: Divan-ı Hümayun katiplerinin amiri olup Dışişleri Bakanlığı yerinde kullanılmış bir tabirdir. Pakalın, **a.g.e.**, C.III, s.25.

¹²¹ Salih Zeki, **Asar-ı Bakiye**, (Yayına Haz: Melek Dosay Gökdoğan-Remzi Demir-Mutlu Kılıç), Ankara-2004, C.III, s.204; Reşat, Faik, **Eslaf-Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler**, (Baskıya Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), İstanbul-trz., s.305; Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul-1993, C.II, s.1076; Karakaş, Mahmut, **Müsbet İlimde Müslüman Alimler**, Ankara-1991, s.632; Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.199; Bingöl, Abdülkuddüs, **Gelenbevi'nin Mantık Anlayışı**, İstanbul-1993, s.4.

¹²² Temon, Yves, **La Cause Armenienne**, Seuil-1983, s.402.

¹²³ İbnü'l-Emin, **a.g.e.**, s.37.

¹²⁴ İbnü'l-Emin, **a.g.e.**, s.37.

¹²⁵ İbnü'l-Emin, **a.g.e.**, s.37-38.

Palabıyık Mehmet Efendi'nin kardeşi Abdürrahim Efendi, Eşkalü't-Te'sis¹²⁶ adlı eserin Türkçe'ye tercüme edilmesi için ona teklif götürüldüğünü belirtir. Abdürrahim Efendi "Muhakkik Hakim ve Müdekkik Filozof" olarak tanıttığı üstadı ve ağabeyi Palabıyık Mehmed Efendi'nin tercüme işini önce kabul ettiğini ancak daha sonra vazgeçtiğini belirtir. Bunun üzerine adı geçen eseri kendisinin tercüme ettiği rivayet edilmektedir.¹²⁷ Palabıyık Mehmet Efendi'nin söz konusu tercüme için yapmadığı hususunda elimizde bir bilgi mevcut değildir.

Palabıyık Mehmet Efendi, tolerans ve açık bıraktığı içtihat kapılarıyla da tutucu bilginlerden ayrılmıştır. Ayrıca onun hazır cevaplığı da meşhurdur. Onun hakkında anlatılan aşağıdaki hikaye buna örnek olabilir:

"Palabıyık Mehmet Efendi'nin ilmini ve zekasını çekemeyenler onu bir ziyafete çağırılmışlar. Bilindiği gibi Palabıyık Mehmet Efendi, çok çubuk tütün içermiş. Ziyafette ömründe hiç tütün ve sigara kullanmamış olan tutucu softalardan biri, "Bizim Rumeli'de bu tütünü domuz gelmesin diye tarlaların kıyılarına dikerler" ifadesini kullanır. Palabıyık Efendi, taşın kendisine atıldığını fark ederek bu söze karşı hemen şu cevabı verir:

"Ben sofunun domuzunu biliyordum ama domuzun sofusunu bilmiyordum."¹²⁸

İlerlemeye açık olmayan ulema sınıfına da oldukça kızan Palabıyık, onlar hakkında bazen oldukça ağır ifadeler kullanmıştır. Konu hakkında kaynaklarda anlatılan şu rivayet onun ilmi kişiliği hakkındaki kanaatlerimizi kuvvetlendiren ipuçlarından biridir:

Anlatıldığına göre Sultan II. Beyazıt zamanında Kolomb (Kristof) adında biri, Sultana gelerek gemi istediğini, eğer dedikleri yapılırsa bir yenedünya bulacağını söyler. Devrin uleması ise kıyamet vaktinin yaklaştığı, dolayısıyla yenedünya olamayacağı, zaten dünyanın hayli yaşlı olduğu gibi gerekçeler belirterek Kolomb'u huzurdan uzaklaştırırlar. İşte bu gerekçeleri sunan ulema için Palabıyık Mehmet Efendi, "Sofu Kefereleri" tabirini kullanmıştır.¹²⁹

Palabıyık Mehmet Efendi'nin yeniliklere karşı çıkan tutucu ulemaya karşı kullandığı söz konusu ifadeleri hakaret olarak değil, fakat onun gelecekle ilgili iyi bir strateji uzmanı olduğunun kanıtı sayılabilir. Çünkü Kolomb, eğer Osmanlı Devleti adına Amerika Kıtası'nı keşfetseydi, belki de

¹²⁶ **Eşkalü't-Te'sis:** Şemseddin es-Semerkandi'ye ait olan bir eserdir. Kadızade-i Rumi'nin Tuhfetü'r-Reis fi Şerh-i Eşkalü't-Te'sis adıyla yazdığı şerh ile birlikte Osmanlı medreselerinin vazgeçilmez ders kitabı olmuştur. Kutluer, İlhan, "Şemsüddin Muhammed b. Eşref es-Semerkandi", **DİA**, İstanbul-2009, C.XXXVI, s.476.

¹²⁷ İzgi, a.g.e., C.I, s.285; İzgi, Cevat, "Müftizade Abdürrahim Efendi", **DİA**, İstanbul-2006, C.XXXI, s.507.

¹²⁸ Türkes, a.g.e., s.146; Demircioğlu, Yusuf Ziya, **Yörüklerde ve Köylülerde Hikayeler-Masallar**, İstanbul-1934, s.40-41.

¹²⁹ Emin Efendi, **Menakıb-ı Kethüdazade el-Hacc Mehmed Arif Efendi**, İstanbul-1305, s.108-109; Er, Hamit, **Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim**, İstanbul-1999, s.138.

günümüzde o kıtada Türk Bayrağı dalgalanacak ve Türkçe konuşulacaktı. Bundan başka Hristiyanların, Amerika'da yaşayan toplumlari, keşiften sonra Hritiyan yaptıklarını, eğer Müslümanlar Amerika'yı keşfetselerdi bu insanların Müslüman olacaklarını ileri sürenler de vardır. Palabıyık Efendi'nin zikredilen ifadeyi Amerikalıların iman ve İslamlarına engel olup onların küfür zulmeti içinde kalmalarına sebebiyet verdikleri için devrin ulemasına karşı kullandığı rivayet edilmektedir.¹³⁰

XVIII. yüzyılda yetişen medrese bilginlerinden Palabıyık Mehmet Efendi'nin İslam Bilimi ile Batı Bilimi arasında vasıta olduğu kabul edilmektedir. Palabıyık Hoca ile beraber kardeşi Müftüzade Abdürrahim Efendi'nin oğlu Osman Saib Efendi'nin hem klasik hem de modern Batı bilimiyle tanışıklığının olduğu ifade edilmektedir.¹³¹

Merhum Palabıyık Efendi, asrındaki bilginlere işaretlerle, "Bu bizimkiler okurlar, okuturlar, kitap yaparlar yine anlamazlar. Fakat bunlar da giderse cehalet olur" dermiş. Onun öğrencisi Kethüdazade Arif Efendi de hocasının bu sözünü naklederek "şimdi cehalet oldu" diye teessüf edermiş.¹³² Palabıyık Mehmet Efendi'nin medreselerin eğitimi ve bu eğitim sonucu yetişen müderrislerin durumundan dolayı bu sözü sarf ettiğini ileri sürenler de vardır.¹³³ Bundan başka Palabıyık Mehmed Efendi'nin, kendisi gibi büyük bir âlim olan meşhur Gelenbevi İsmail Efendi'yi "Sen çok kitap yazıyorsun! Böylece ilmi ayağa düşürüp müptezel hale getiriyorsun. Halbuki bu yazdıklarını seninle benden başka anlayan kimse kalmadı!" diyerek kınadığı da rivayet edilmektedir.¹³⁴ Biz, Ayaklı Kütüphane olarak nitelendirilen Mehmet Emin Efendi'nin Gelenbevi İsmail Efendi'ye, yaptığı telif konusunda acele edilmemesi gerektiğini, tahsilini tamamlamadan eser kaleme alınmaması hususundaki ikazdan¹³⁵ hareketle Palabıyık Mehmet Efendi'nin yukarıdaki sözü bu sebeple söylemiş olabileceğine inanmaktayız.

İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, Gelenbevi adlı eserinde¹³⁶ bu olayı yine şöyle eleştirmiştir:

"Bilinmelidir ki, bir kişinin ilim hayatını eserler sürdürebilir. Kişilerle kaim olan ilim sonrakilere eserlerle intikal eder. Kitap gramafon gibidir. Öncekilerin ilmi sedasını sonrakilere kitaplar nakleder. Palabıyık Efendi'nin

¹³⁰ Ülkekel, Cevat, **XVI. Yüzyılda Denizci Bir Bilim Adamı, Yaşamı ve Yapıtlarıyla Piri Reis**, İstanbul-2007, s.834; Konyalı, İbrahim Hakkı, **Topkapı Sarayında Deri Üzerine Yapılmış Eski Haritalar**, İstanbul-1936, s.94.

¹³¹ İzgi, a.g.e., C.I, s.142-143.

¹³² Mardin, a.g.e., C.II-III, s.868; karşılaştırma için bkz., Emin Efendi, **Menakıb-ı Kethüdazade el-Hacc Mehmed Arif Efendi**, İstanbul-1305, s.86; Er, a.g.e., s.138; İbnü'l-Emin, a.g.e., s.22.

¹³³ Ünver, Ahmet Süheyl, **İstanbul Risaleleri**, İstanbul-1995, C.I, s.194; Ünver, Ahmet Süheyl, **Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı**, İstanbul-1946, s.XXV.

¹³⁴ Gürlek, Dursun, **Kitapsız Hocalar**, yurekiklimi.blogspot.com/2009_10_01_archive.html.

¹³⁵ Gürlek, Dursun, **Ayaklı Kütüphaneler**, İstanbul-2004, s.15-16.

¹³⁶ Eserin transkribi için Bkz. Aybar, Selman **İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal'ın Gelenbevi İsmail Efendi Hakkındaki Osmanlıca El Yazması Eserinin Çevrim Yazısı**, İstanbul-2006, s.15-16.

eleştirdiği kişiler kitap yazmamış olsalardı kendilerini ikinci hayattan, kendisinden sonrakilerini de ilim hayatından mahrum etmiş olmazlar mıydı?”¹³⁷ İbnü'l-Emin devamla, “Palabıyık Efendi de biliyordur ki her gelen gidecektir. Cehalet vaktinin gelişine engel olan ilim ehlinin manen gitmemesi, cehalet vaktinin girmemesi ancak ikinci hayatın gerekliliğinin kesin olduğunu derince düşünseydi “yapılanları anlayalım, bundan sonra kitap yapmak lazım değil” ve “bizimkiler kitap yaparlar, yine anlamazlar” gibi sözlerle boşu boşuna zihnini bu işle meşgul etmezdi. Palabıyık Efendi okuduğundan elbette bir şeyler anlamıştır. Keşke o, anladığını nefsinde gizlemeyip bize de anlatmaya himmet buyursaydı da...” diye oldukça sert eleştiriler yapmıştır.¹³⁸

Biz Palabıyık Mehmet Efendi'nin Mevlana'dan aktarılarak anlatılan bu sözün kaynağını tespit edemedik. Kaldı ki eğer bu ifadeleri Mevlana kullanmış olsaydı kendisinin kaleme aldığı eserleri izah etmek oldukça güçleşecekti. Ne olursa olsun Palabıyık Mehmet Efendi'nin söylediği ileri sürülen bu sözü tevil etmek zordur. Fakat biz bir ihtimal olarak onun, medreselerde anlatılan ilmi teori ile yaşanan pratiğin bir irtibatlarının olmadığını görünce dile getirdiği iddiasının¹³⁹ göz ardı edilmemesi kanaatindeyiz.

İbnü'l-Emin'in sahip olduğu ilmi karşılamayacak eserler kaleme alan İsmail Saib Sencer Efendi hakkında kullandığı rivayet edilen ifadeler dikkate değerdir.¹⁴⁰ İbnü'l-Emin, İsmail Saib Sencer Efendi'ye, Palabıyık Mehmet Efendi'nin, Gelenbevi'yi eser yazdığı için azarladığını söylemektedir. İsmail Saib Sencer Efendi ise ona, azarlama işinin doğru olduğunu ima etmiştir. İbnü'l-Emin, İsmail Saib Sencer Efendi'ye “Galiba siz Palabıyık Efendi'nin azarından sakındınız Onun için namınız büyüktür. Gelenbevi ise, azarlamaya kulak vermedi, mühim eserler yazdı, namını sürdürdü” dediği rivayet edilmiştir.¹⁴¹

Palabıyık Mehmet Efendi'nin Huzur Dersleri'ndeki mukarrirliği zamanında, zeki ve kabiliyetli muhatapları da vardı. Palabıyık Hoca, kalenderliği ve açık meşrepliliğiyle bütün halka, hatta padişaha bile kendisini sevdirmiştir.¹⁴² Hatta Huzur Dersi'nde Hünkar'ın Palabıyık Efendi'nin kalender anlatımına olan çekiciliğinden dolayı ders rahlesini onun oturduğu makama yakın bir mahalle koydurur, hayranlıkla takririni dinler ve takip ederdi.

Bir yaz Ramazan, uzun günlere tesadüf etmişti. Esasen Palabıyık Hoca'nın da enfiyeye olan aşırı düşkünlüğünden tiryakiliği pek fazla idi. Takrir esnasında hazır bulunan muhataplar o gün fazlaca sual açarak

¹³⁷ İbnü'l-Emin, **a.g.e.**, s.22-23.

¹³⁸ İbnü'l-Emin, **a.g.e.**, s.23.

¹³⁹ Er, **a.g.e.**, s.45.

¹⁴⁰ Gürlek, Dursun, **Ayaklı Kütüphaneler**, İstanbul-2004, s.251.

¹⁴¹ Gürlek, **a.g.e.**, s.252.

¹⁴² Mardin, **a.g.e.**, C.II-III, s.762.

Palabıyık Mehmet Efendi'yi sarstılar. Bu esnada Hoca, Ramazan'ı unuttur, cebindeki enfiye kutusuna el atar ve kutuyu çıkarır. Sol eliyle kutuyu alıp sağ elinin iki parmağıyla kutunun kapağı üzerine vurur:

“Haydi bakalım mollalar, daha sualleriniz varsa sorun” diye kutuyu açar. İki parmağını kutunun içine salarken Padişah hemen elini tutar:

“Aman Hoca Efendi, Ramazan-ı Şerifi unutmama” der, derse son verir, dua etmesini ister.¹⁴³ Hatta Palabıyık Mehmet Efendi'nin bu olay sonunda padişahın müsaade isteyerek enfiyeyi çekmiş ve muhataba dönerek, “Ben altmışbir gün kefareti göze aldım. Artık ne istersen sor” dediği rivayet edilmektedir.¹⁴⁴ Bu olayın huzur derslerinde olmadığı ama ramazan ayı içerisinde ikinci namazından sonra gerçekleştiği rivayeti de vardır. Şöyle ki:

“Üçüncü Selim devri ulemasından bir Bıyıklı Mehmet Efendi var. Bütün ulema sakallı olduğu hâlde o, Yavuz Sultan Selim Han gibi sadece palabıyıklıdır. İşte bu Bıyıklı Mehmet Efendi Hazretleri, fena hâlde enfiye tiryakisidir. Ramazanda tiryakilerin yanına fazla yanaşılmaz, usuldendir. Yine bir ramazanda ikinci vakti namazdan sonra, bazen yeni yetişme talebeler hocalara açmaz sual sormaya bayılırlar. O ilmin gereklerinden biridir. Sonra tövbe ederler. Ama o tövbe bir başka yeni yetişmekte olan talebenin ona açmaz sual sormasıyla o hak helâl edilir. Bıyıklı Mehmet Efendi Hazretlerine demişler ki: "Cenabıhak (kün=ol) diye emretti, oldu. İyi ama muhatap kimdi? Eğer bir şey varsa (ol) demeye lüzum yok..". Eğer yoksa, (yok) 'a nasıl hitap edilir?" Palabıyık Mehmet Efendi biraz durakladıktan sonra, enfiye tabakasını çıkararak "Altmışbir bana, cevap size" diyerek, enfiyeyi çekmiş ve " Cenabıhak zatından sıfatına öyle söyledi" diyerek "Aldınız mı cevabınızı? Hadi uğurlar olsun" şeklinde cevap verdiği rivayet edilmektedir.¹⁴⁵

Palabıyık Mehmet Efendi'nin özellikle felsefe ve riyaziyatta çağdaşı Gelenbevi İsmail Efendi'den üstün olduğu rivayet edilmektedir.¹⁴⁶ O, Gelenbevi'nin Selanik Mollası olarak tayin edilmesinden sonra Mühendishanede başhoca olarak da görev yapmıştır. Orada matematik dersleri vermiştir.¹⁴⁷ Bu derslerin Fransız hocaların kendi memleketlerine döndükten sonra olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁸

¹⁴³ Mardin, a.g.e., C.II-III, s.762 .

¹⁴⁴ Mardin, a.g.e., C.I, s.95 .

¹⁴⁵ İnançer, Ömer Tuğrul, “*Tasavvuf Hayat Tarzıdır*”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, İstanbul-2003.

¹⁴⁶ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Ankara-1988, s.239; Er, a.g.e., s.137.

¹⁴⁷ Komisyon, **Türkler**, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara-2002, C.XIV, s.887; Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul-1993, C.II, s.601; Yakıtal, Emin, “*Bahriye Mektebi*”, **DİA**, İstanbul-1991, C.IV, s.510; Özkul, Osman, **Gelenek ve Modernite Arasında Ulema**, İstanbul-2005, s.277; Uluçay, Ç., Kartekin, E., **Yüksek Mühendis Okulu**, İstanbul-1958, s.25; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.262.

¹⁴⁸ Ergin, Osman, **Türk Maarif Tarihi**, İstanbul-1977, C.I-II, s.317.

Palabıyık Mehmet Efendi, Osmanlı Devleti'nin en güçlü matematikçilerinin yetiştiği Fatih ve Kanuni dönemleriyle benzer bir çağı yakalayan bir bilgin olup ondan sonra böylelerinin gelmediği hep ifade edilmiştir.¹⁴⁹ Palabıyık Mehmet Efendi ve kardeşiyle beraber bazı dahi bilginlerin “mevcut okulların ürünü olmaktan öteye fitrattan gelen kudretlerin bu millete bir özel lütfu olduğu” ifadesi düşünülmeğe değerdir.¹⁵⁰ Yine devamla “Ulemanın uğradığı bu kadar seviye düşüklüğüne rağmen onların fikir ve kalemleriyle dini yüceltme yolunda istikameti olgunlaşmış olan ilim ehline ait büyüklerin defteri medreselerde yine büsbütün kapanmamış idi”¹⁵¹ ifadeleri, Palabıyık Mehmet Efendi ve benzerlerinin ne kadar zor bir misyona talip olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Öğrencisi Akifzade Abdürrahim el-Amasyevi'nin bildirdiğine göre Palabıyık Mehmet Efendi, akli ve nakli ilimlerle uğraşp bu konuda şöhret bulmuştur. O, İbn Sina'nın, el-İşarat ve't-Tenbihat adlı eserini, Seyyid Şerif Cürcani'nin, Şerhu'l-Mevakıf, Sadettin Taftazani'nin, el-Telvihi fi Keşf-i Hakaik el-Tenkîh ile yine Taftazani'nin el-Mutavvel ale't-Telhis adlı eserlerini derslerinde okutuyordu. Fakat Akifzade, Palabıyık Hoca'nın Furuu'da mütehasıs olmadığını dile getirmektedir. Akifzade, Palabıyık Mehmet Efendi'nin talebelerine genellikle kitap açmaksızın ibare okuttuğunu, derslerini, zekasının inceliği ve kavrayışının süratiyle takrir ettiğini rivayet etmektedir. Onun dersini önceden hazırlamadığını, dersinde ibare okurken düşünüp, mütalaa ettiğini anlatmaktadır.¹⁵²

Akifzade, Palabıyık Mehmet Efendi'den Ali Kuşçu'nun Risale fi İlm-i Hey'e'sini okuduğunu rivayet etmiştir. Halkın Palabıyık Efendi'nin felsefe ile uğraşmasından dolayı kendisine su-i zan ettiğini fakat durumun halkın sandığı gibi olmadığını anlatmaktadır. Akifzade dersten önce ve sonra Palabıyık Mehmet Efendi ile sohbeti ve yakınlığı olduğunu dile getirmiştir. O, Palabıyık Mehmet Efendi'nin itikadının çok sağlam olduğunu da nakletmiştir.¹⁵³ Halkın onun felsefe ile uğraşmasından dolayı su-i zan etmesini ise Gazzali'nin felsefeye bakış açısı ve felsefeyi yermesinin halktaki tezahürü olarak açıklamak mümkündür.

Palabıyık Mehmet Efendi'nin en sevdiği dualardan biri, “ Cenab-ı Hak bizi razı olduğu işlerle rızıklandırısın” şeklindeki dua olduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁴ Onun bu duayı sevmesi ilme olan sevgi ve alakası yüzünden

¹⁴⁹ Özkul, a.g.e., s.387; Emin Bey, **Tarihçe-i Tarik-i İlmiye- İlmiye Salnamesi**, İstanbul-1332, s.65; Er, a.g.e., s.138.

¹⁵⁰ **İlmiye Salnamesi, Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar**, (Yayına Haz.: Seyit Ali Kahraman, Ahmet Nezih Gazitekin, Cevdet Dadaş), İstanbul-1998, s.542.

¹⁵¹ **İlmiye Salnamesi**, s.542.

¹⁵² Akifzade Abdürrahim el-Amasi, **Kitabü'l-Mecmu' fi'l-Meşhudi ve'l-Mesmu'**, (Arapçadan Çeviren: Hikmet Özdemir), İstanbul-1998, s.63; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.262.

¹⁵³ Akifzade, a.g.e., s.64; İhsanoğlu, **Osmanlı Matematik.....**, C.I, s.262.

¹⁵⁴ Kızılkaya, N. Hilal, **Her Güne Bir Ayet, Bir Hadis, Bir Dua**, İstanbul-2007, s.209.

başından geçen bir olaydan sonra söylediği belirtilmektedir. Palabıyık Efendi'nin, ilim yapma isteği hususunda talebelerinin anlattığı aşağıdaki olay konuyla alakalı olması bakımından oldukça ilginçtir:

Fatih Camii'nin en büyük dersiâmlarından biri olan Palabıyık Mehmet Efendi sohbet ederken veya ders verirken arada bir dalar, içini çekermiş. Talebeleri bunun sebebini sorduklarında ise, “Bir müsait vakitte anlatırım”, diyerek hep tehir edermiş. Yine talebelerle beraber buldukları bir sohbet ortamında Palabıyık Efendi, bu hâlinin sebebini şöyle anlatmaya başlamıştır:

Biz medresenin son senelerini okuyan üç arkadaşık. Anadolu'ya cere çıkmak (bir nevi staj) üzere yola koyulduk. Gideceğimiz yerler birbirine yakın olduğundan beraberce seyahat ediyorduk. Bir yere gelmiştik ki şimdi adını bile hatırlamıyorum, çok şiddetli yağmur başladı. Biz üç kafadar hemen yakınımızda olan mağara gibi bir kayalığın altına sığındık. Bu esnada aynı bizim gibi yağmurdan kaçan bir çoban sığındığımız yere geldi.

Kendi aramızda konuşuyor medreseden arkadaşlardan bazen hatıralarımızdan bahis açarak bazen gülüyor bazen dertleniyorduk. İşte bu anda beklenmedik bir şey oldu. Bu gelen çoban bize ikna edici bir edâ ile dedi ki:

Sizler anladığım kadarıyla ilim, irfan görmüş kimselersiniz. Ben ümmî bir adamım. Lâkin büyüklerimden duyduğuma göre yağmur Allah'ın rahmetine işârettir ve bu esnada edilen dualar kabul edilir. Haydi gelin hepimiz birer istekte niyazda bulunalım. Hep beraberce dualarımıza amin diyelim. Belki eşref saatine denk gelir de Allah dualarımızı kabul eder, dedi.

Biz arkadaşlarla birbirimize baktık. Bu teklif hoşumuza gitmişti. En sağda bulunan arkadaşımıza; haydi senden başlayalım, duanı et, biz de amin diyelim, dedik. Arkadaşım ellerini açtı; Ya Rabbi, biliyorsun ben çok fakirlik çektim, yokluk gördüm. Ben öyle zengin olayım ki malımın haddini hesabını bilmeyeyim, dedi. Hepimiz amin dedik. Sonra sıra yanımdakine geldi. O da, Ya rabbi, ben ya şeyhülislam olayım ya da kadılara kadılık edecek derecede mevki sahibi olayım, dedi. Tebessüm ederek hepimiz amin dedik. Sıra bana geldi. Ben de; Ya Rabbi, beni ilimde öyle ilerlet ki civarımda ilmi neşreden kişi ben olayım. Üstatlar, hocalar dahi ilmimden istifâde etsin. Eh o zamanlar gençlik de var tabi, böyle sözler zuhur ediyor. Orada bulunanlar da amin dedi. Meraklı bakışlarla çobana döndük. Bakalım ne diyecek diye beklerken, çoban gözyaşlarıyla elini açtı; Ya Rabbi, bu âciz kulunu razı olduğun hizmetlerle işlerle meşgul et, ömrünü böyle harcedip gitsin, dedi. Bizde amin dedik.

Şimdi siz bana bakıyorsunuz; hoca efendi biz sana ne sorduk sen ne anlatıyorsun. İşte şimdi olayın ilginçliğini anlatacağım. Zenginlik isteyen arkadaşımın duası kabul oldu. Çok zengin oldu. Diğer arkadaşım falanca zattır. Bildiğiniz gibi neredeyse şeyhülislam olacaktı. Yani onun duası da kabul oldu.

Eh, fakiri de görüyorsunuz. Elhamdülillah bize tahsis edilen bu kürsüden yedisinden yetmişine herkese yetişmeye çalışıyoruz. Esas mesele ne biliyor musunuz? Aklıma o çoban geliyor. Hepimizin duası kabul olduğuna göre onunki de kabul oldu. Bunu hatırlarım da içime bir ateş düşer, hayıflanırım ve düşünmekten kendimi alamam. Acaba o ümmî çoban Allah Teâlâ'nın hangi râzı olduğu işlerle meşgul olmaktadır. Cenâb-ı Hakk onu hangi güzel hizmetlerle rızıklandırdı. İşi sen biliyormuşsun çoban, biz bilemedik. Cenâb-ı Hakk bizi râzı olduğu hizmetlerle rızıklandırсын. Cümle hizmet edenler de kâim ve dâim olsun.¹⁵⁵

¹⁵⁵ İnançer, Ömer Tuğrul, “*Tasavvuf Hayat Tarzıdır*”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, İstanbul-2003.